

«Jau hai manchentà d'emprender rumantsch en scola»

La Quotidiana intervistescha ils candidats per las elecziuns da la regenza grischuna (3)

CUN CUSS. GUV. CHRISTIAN RATHGEB
HA DISCURRÌ MARTIN CABALZAR

■ **La Partida liberala dal Grischun porta il cusseglier guvernativ en uffizi Christian Rathgeb sco candidat per ina segunda perioda d'uffizi en la regenza grischuna. Christian Rathgeb dirigia il departament da giustia, segirezza e sanadad.**

Pertge duai il pievel grischun exnum puspè eleger Vos ils 18 da matg en la regenza?

Christian Rathgeb: Dapi il 1. da mars 2012 sun jau commember da la regenza grischuna e dastg manar il departament da giustia, segirezza e sanadad. Ils secturs da la segirezza e da la sanadad tutgan tar mias cumpetenzas centralas, perquai che jau era gia dals onns 2006 fin 2008 president da la cumissiun dal cussegl grond per giustia e segirezza. Jau m'engasch per in Grischun sco lieu activ da furmaziun, da domicil e da lavur, per in cumbat consequent cunter ils abus en ils fatgs d'asil, per in'execuziun rigurusa dals chastis e per in cumbat efficaciz cunter la criminalitad. La pld che ha cun 40 commembras e commembers la fracziun la pli gronda en il cussegl grond duai esser represchentada vinavant en la regenza.

Nua vegnis Vos sco cusseglier guvernativ reelegi a metter Voss accents la proxima perioda da legislatura?

Sco directur da la segirezza e da la sanadad en il cumbat cunter la criminalitad, en la protecciun da la populaziun, en il svilup dals custs ed en la promoziun da l'abitat assistì da persunas attempadas che basegnan tgira.

La protecciun da la populaziun è actualmain reglada mo en moda fitg rudimentara en la lescha davart l'agid en cas da catastofas. En ina lescha davart la protecciun da la populaziun en il chantun Grischun ch'il cussegl grond sto anc deliberar duain vegnir fixadas las premissas modernas. Las vischnancas duain pudair cumbatter en il futur pli efficaciamain cunter ils privels grazia ad analisas dals privels.

Jau m'engasch da bel princip per in'execuziun consequenta dals chastis. Cun la construcziun dal stabiliment da retenziun Realta Nuovo po questa via vegnir proseguida er en il futur ed i vegnan stgaffidas circa 80 plazzas da lavur novas. Er interpresas pitschnas vegnan a profitar da la construcziun, e quai sco manaschis da furniziun.

La garanzia da la segirezza da nossa populaziun ha emprima prioritad. La polizia chantunala sto avair er en l'avegnir ils meds ch'èn necessari per cumbatter efficaciamain oravant tut er cunter il turissem criminal. Jau vegn pia a m'engaschar per in rinforz dal persunal dal corp da polizia. Il medem mument datti dapli capacitads grazia ad ina concentraziun dals process da lavur e grazia al diever da meds electronics.

Sco chantun turistic dependa il chantun Grischun da la populaziun estra – saja quai sco giasts u sco forzas da lavur. Jau vegn a m'engaschar ch'ìls basegn da nossa populaziun e da l'economia vegnian resguardads cur che l'iniziativa «Cunter l'immigraziun da massa» vegn realisada. Il medem mument sun jau enconuscent en il chantun Grischun sco persuna che cumbatta fitg consequentmain cunter ils abus en ils fatgs d'asil e

dals esters. Jau vegn a cuntinuar questa via imperturbadamain. Il Grischun è in chantun ospitaivel! Persunas però che maldovran il dretg d'ospitalitad ston purtar las consequenzas.

Tge sto far il chantun per augmentar sia attractivitat sco lieu economic per il mastergn e per l'industria?

Impurtant èsi che nus hajan vinavant relaziuns fiscalas favuravlas e finanzas equilibradas e che nus na vivian betg sur nossas relaziuns. Uschè paucas prescripziuns sco pussaivel duain porscher a las interpresas pussaivladads da sa sviluppar. Il stadi sto sa concentrar sin la creaziun da cundiziuns generalas favuravlas.

Tge perspectivas vesais Vos per il futur dals manaschis purils en il territori da muntogna en general ed en il Grischun en spezial?

In fatg positiv èn ils blers manaschis biologics en noss chantun. I sto vinavant vegnir mess pais sin products d'alta qualitat sco chaschiel, latg, charn e.u.v. I sto vinavant vegnir dà quità al terren cultivabel, perquai ch'el è la basa da noss turissem.

Nua vesais Vos las prioritads per promover il turissem ils proxims onns, suenter ch'ina taxa turistica chantunala è vegnida refusada dal pievel?

Sco anteriur president da Cuira Turissem ma sun jau adina engaschà per ina finanziaziun reglada dal turissem. Las destinaziuns ston vegnir sustegnidas cun schliar regiunalmain lur finanziaziun. Jau m'engasch per ina collavuraziun pli stretga en il turissem grischun e per ina concentraziun dals interess en il marketing. Impurtant èsi però en quest connex che er il territori pitschens cun products da nischa possian surviver. Jau sustegn il program da turissem 2014–2021.

Co giuditgais Vos ils effects da l'iniziativa cunter las abitaziuns secundaras per l'economia e per il turissem en il chantun Grischun? Tge èsi da far?

Ils effects vegnan a tutgar fermamain l'economia (da construcziun) ed a chaschunar in regress da la valorisaziun. I sto vegnir fatg tut per concepir la legislaziun federala uschia ch'igl è vinavant pussaivel da sviluppar il spazi d'abitat respectond tuttina la voluntad dal pievel. Particularmain sto vegnir garantì l'effectiv d'abita-

ziuns tenor il dretg vegl e sto vegnir stgaffida ina clausula da direzza per emprimas abitaziuns tenor il dretg nov. Jau ma dost cun corp ed olma ch'ìl Grischun ed ils territoris da muntogna na vegnian betg transformads en in segund «Ballenberg».

Co po la depopulaziun da las regiuns periferas che han structuradas debilas vegnir franà?

Cun furmar centers regiunals da servetschs. En in sectur da mes departament, ils fatgs da sanadad, ston vegnir furmadas per quest intent regiuns da provediment da la sanadad, entaifer las qualas tut ils furniturs instituziunals da prestaziuns èn unids ad in center da sanadad che vegn purtà d'ina instituziun responsabla. En il cas ideal coopereschjan er las medias ed ils medis che pratitgeschan en moda libra cun il center da sanadad en lur regiun.

Las ideas dal departament da giustia, segirezza e sanadad èn preschentadas en detagl en il model directiv concernent il provediment da la sanadad en il chantun Grischun ch'è vegni preschentà l'atun passà.

Cun mantegnair l'infrastructura en las regiuns. Er sch'ì na pon betg vegnir mantegnidas resp. stgaffidas dapertut plazzas da lavur, sto il lieu d'abitat restar activ. La construcziun da centers regiunals da servetschs po esser d'ina gronda impurtanza en quest regard.

Pertge duai il pievel grischun acceptar resp. refusar la gulfaziun da finanzas revedida?

Il basegn d'agir per detretschar ils persurs da las finanzas è urgent. Nus duvrain in sistem da la gulfaziun da finanzas modern. Il project actual resguarda tant ils interess dal chantun sco er quels da las vischnancas e dat la trasparenza urgentamain necessaria e cleras cunfinaziuns. La differenza tranter las vischnancas finanziaimain fermas e quellas finanziaimain debilas na daventa betg pli gronda. Ultra da quai na vegni betg a dar ulteriuras discrepanzas tar ils pes da taglia.

Ils custs dal sectur da la sanadad e da la tgira da persunas malsaanas ed attempadas explodeschan. Nua vesais Vos in basegn d'agir?

In basegn d'agir ves jau tar il catalog da las prestaziuns che l'assicuranza obligatoria per la tgira da persunas malsaanas sto surpigiar. Cumpetenta per quai è la confederaziun, en

spezial la cumissiun da las prestaziuns generalas e dals princips installada dal cussegl federal.

Sin plaun chantunal vali da promover cun contribuziuns correspondentas dal chantun e da las vischnancas l'abitat assistì per persunas che basegnan mo pouca tgira, e quai sco furma da tgira che custa main che la tgira en ina chasa da persunas attempadas e da tgira. En mancanza d'ina basa legala correspondententa n'è quai – almain sin plaun chantunal – actualmain betg pussaivel. Perquai vivan en las chasas da persunas attempadas e da tgira almain 20 persontschient da las persunas che na stuesan – sch'ins resguarda lur stadi da sanadad – betg restar en ina chasa da persunas attempadas e da tgira.

Co duai il chantun triling reagir en vista al plan d'instrucziun surchargià ed a l'iniziativa da linguas estras?

Impurtant è in cler confess per la trilinguitad sco ch'el è fixà en nossa constituziun chantunala, a l'ultima revisiun totala da la quala jau hai dastgà collavurar. Displaschiamain emprend jau pir ussa rumantsch. Jau hai manchentà quai en scola. La cultura dal rumantsch sto vegnir tgirada en l'instrucziun er en il futur.

Tar il Plan d'instrucziun 21: Sco bab da trais uffants sun jau da la ferma persvasiun ch'ì n'avessan betg da vegnir fatgas pretensiuns memia grondas a las scolaras ed als scolar. L'instrucziun sto s'orientar anc pli fitg a la pratica.

Tge soluziuns vesais Vos en il champ da tensiun idiom/rumantsch grischun en las scolas rumantschas?

Igl è fitg prezios ch'ì vegnan puspè producids meds d'instrucziun en ils differentis idioms. Las vischnancas han er en l'avegnir la libertad da fixar lur idiom tradiziun sco lingua da scola. La regenza sustegna il model da coesistenza ch'è vegni elavurà da la Lia Rumantscha.

Co giuditgais Vos la grevezza fiscal en il chantun Grischun? Nua ston eventualmain vegnir fatgas correcturas?

Ils ultims onns èn vegnidas prendidas cun success mesiras a favur d'ina distgargia fiscal. La grevezza fiscal da las persunas natirals e da las persunas giuridicas sto esser en il futur uschè bassa ch'ìls auters dischavantats dal lieu pon vegnir cumpensads. En il rom da la strategia generala concernent il svilup economic vegn ins a stuar determinar las ulteriuras mesiras.

Tge conclusiuns sto il chantun Grischun trair en vista a la liberalisaziun dal martgà d'electricitad ed en vista a la svalitaziun dal martgà da la forza idraulica per la politica d'energia dal futur?

La forza idraulica ha a lunga vista in bun avegnir ed è ecologicamain fitg raschunavla. La valorisaziun or da la forza idraulica sto resultar pli fitg en il chantun Grischun e betg giu la Bassa. Jau sun cunter in subvenziunament da la forza idraulica che jau na resguard er betg sco necessari. A vista pli lunga vegn la forza idraulica puspè a survegner ina impurtanza pli gronda er en il rom general da la producziun d'energia.

S'engascha il chantun memia fitg u memia pauc per la cultura e nua duain vegnir tschentadas qua las prioritads?

Sco president da l'Institut grischun per la perscrutaziun da la cultura ma stat la promoziun da la cultura fitg a cor. Impurtant èsi che las iniziativa privatas ed il sustegn dal maun public èn accordads optimalmain ina cun l'auter. Jau m'engasch per che l'Institut grischun per la perscrutaziun da la cultura vegnia cuntinuà ed engrondi. Il Grischun è l'unic chantun che ha in agen institut universitar da perscrutaziun che garantescha er la perscrutaziun da las linguas, da las valladas e da las Alps.

Iniziativa culturalas regiunals en las valladas duain vegnir sustegnidas pli fitg e commercialisadas pli ferm. En il turissem duai pli fitg vegnir rendì attent a purschidas culturalas.

Tgeninas èn las sfidas las pli grondas per il chantun Grischun ils proxims 10 onns?

Las sfidas las pli grondas èn per mai d'ina vart il svilup demographic ed uschia la vegliadetgna creschenta da la populaziun e l'augment respectiv da la part da la populaziun che basegna tgira e da l'autra vart la sminuziun da la chapientscha dals chantuns urbans per ils problems dals chantuns muntagnards.

Mantegniment/tgira dal Grischun sco lieu economic: stgaffir bunas cundiziuns generalas (tgira da la reputaziun per il lieu da vacanzas, il Grischun sto restar activ sco lieu d'abitat, da lavurar e da far vacanzas ed el sto avair vias da traffic bunas e segiras en il sectur public e privat).

Svilup demographic (problematica da la tgira; depopulaziun da las valladas: Ils giuvenis ston vegnir tegnids en il Grischun cun pussaivladads attractivas da scolaziun e da lavur).

Chavazzins

Mia ensaina

um da l'aua

Mias fermezzas

perseveranza e passiu per schliar problems politics

Mias deblezzas

jau sai anc dir memia pauc na!

Mia patria

Razén

Mias ultimas vacanzas

acla en la Val Schons

Mes hobis

ir cun gianellas (e sport en general), l'istorgia dal Grischun, leger, lavurar en iert, architettura

Mes animals preferids

noss stgilats en l'iert...

Mes pasts preferids

flocas d'avaina cun ovomaltina e latg chaud la damaun a las 05.30

Mes idols politics

anteriur cusseglier guvernativ Reto Mengiardi

Mes siemi betg ademplì

in'emna vacanzas en il Turrahus en la Val Stussavgia

